

อภิธรรมปิฎกเถร ธรรมานุกรม ติกปฐมฐานปาฐ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

มติกานิกุเขปวาร

๑. ปจฺจยฺยทฺเทส

เหตุปจฺจโย, อารมฺมณปจฺจโย, อธิปฺติปจฺจโย, อนนฺตรปจฺจโย, สมฺนฺตรปจฺจโย, สหชาติ- ปจฺจโย, อณฺณมณฺณปจฺจโย, นิสฺสยปจฺจโย, อุปฺนิสฺสยปจฺจโย, ปุเรชาติปจฺจโย, ปจฺจชาติปจฺจโย, อาเสวนปจฺจโย, กมฺมปจฺจโย, วิปាកปจฺจโย, อาหารปจฺจโย, อิทฺุริยปจฺจโย, ฌานปจฺจโย, มคฺคปจฺจโย, สมฺปยุตฺตปจฺจโย, วิปฺปยุตฺตปจฺจโย, อตฺถิปจฺจโย, นตฺถิปจฺจโย, วิคตปจฺจโย, อวิกตปจฺจโยติ.

ปจฺจยฺยทฺเทส.

ปจฺจยวิภังควาร

๒. ปจฺจยนิทฺเทส

[๑] เหตุปจฺจโยติ: เหตุ เหตุสมฺปยุตฺตกานํ ธรรมานํ ตํสมฺภูฐานานนฺนุจ รูปานํ เหตุปจฺจเยน ปจฺจโยติ.¹

[๒] อารมฺมณปจฺจโยติ: รูปายตฺนํ จกฺขุวิญญานธาคฺคยา ตํสมฺปยุตฺตกานนฺนุจ ธรรมานํ อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโย. สทฺทายตฺนํ โสตฺวิญญานธาคฺคยา ตํสมฺปยุตฺตกานนฺนุจ ธรรมานํ อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโย. คนฺธายตฺนํ ชานวิญญานธาคฺคยา ตํสมฺปยุตฺตกานนฺนุจ ธรรมานํ อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโย. รสายตฺนํ ชิวฺหาวิญญานธาคฺคยา ตํสมฺปยุตฺตกานนฺนุจ ธรรมานํ อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโย. โณฏฺฐุพฺพายตฺนํ กายวิญญานธาคฺคยา ตํสมฺปยุตฺตกานนฺนุจ ธรรมานํ อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโย. รูปายตฺนํ สทฺทายตฺนํ คนฺธายตฺนํ รสายตฺนํ

¹ ฉ.ม. ปโตถเกสฺ อิติ สทฺโท น ทิสฺสติ

ปุริมา ปุริมา กุสลา ฌมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ กุสลานํ ฌมานํ สมณนุตรปจฺจเยน
ปจฺจโย. ปุริมา ปุริมา กุสลา ฌมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ อพฺยากตํ ฌมานํ
สมณนุตรปจฺจเยน ปจฺจโย.

ปุริมา ปุริมา อกุสลา ฌมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ อกุสลานํ ฌมานํ สมณนุตรปจฺจเยน
ปจฺจโย. ปุริมา ปุริมา อกุสลา ฌมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ อพฺยากตํ ฌมานํ
สมณนุตรปจฺจเยน ปจฺจโย.

ปุริมา ปุริมา อพฺยากตา ฌมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ อพฺยากตํ ฌมานํ
สมณนุตรปจฺจเยน ปจฺจโย. ปุริมา ปุริมา อพฺยากตา ฌมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ กุสลานํ
ฌมานํ สมณนุตรปจฺจเยน ปจฺจโย. ปุริมา ปุริมา อพฺยากตา ฌมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ
อกุสลานํ ฌมานํ สมณนุตรปจฺจเยน ปจฺจโย.

เยสํ เยสํ ฌมานํ สมณนุตรา เย เย ฌมา อฺปฺปชฺชุนฺติ จิตฺตเจตสีกา ฌมา, เต
เต ฌมา เตสํ เตสํ ฌมานํ สมณนุตรปจฺจเยน ปจฺจโย.

[๖] สหชาติปจฺจโยติ: จตฺตาริ ชนฺธา^๒ อรฺหิโน อญฺญมญฺญํ สหชาติปจฺจเยน
ปจฺจโย. จตฺตาริ มหาภูตา อญฺญมญฺญํ สหชาติปจฺจเยน ปจฺจโย. โยฺกนฺตฺติกฺขณ นาม
รूपํ อญฺญมญฺญํ สหชาติปจฺจเยน ปจฺจโย. จิตฺตเจตสีกา ฌมา จิตฺตสมฺภูตฺตานํ รูปานํ
สหชาติปจฺจเยน ปจฺจโย. มหาภูตา อฺปาทาฐฺปานํ สหชาติปจฺจเยน ปจฺจโย. รฺหิโน ฌมา
อรฺหิโน ฌมานํ กิณฺจิกาลิ^๓ สหชาติปจฺจเยน ปจฺจโย. กิณฺจิกาลิ^๓ น สหชาติปจฺจเยน
ปจฺจโย.

[๗] อญฺญมญฺญปจฺจโยติ: จตฺตาริ ชนฺธา อรฺหิโน อญฺญมญฺญปจฺจเยน ปจฺจโย.
จตฺตาริ มหาภูตา อญฺญมญฺญปจฺจเยน ปจฺจโย. โยฺกนฺตฺติกฺขณ นามรูปํ
อญฺญมญฺญปจฺจเยน ปจฺจโย.

[๘] นิสฺสยปจฺจโยติ: จตฺตาริ ชนฺธา อรฺหิโน อญฺญมญฺญํ นิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
จตฺตาริ มหาภูตา อญฺญมญฺญํ นิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. โยฺกนฺตฺติกฺขณ นามรูปํ
อญฺญมญฺญํ นิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. จิตฺตเจตสีกา ฌมา จิตฺตสมฺภูตฺตานํ รูปานํ
นิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. มหาภูตา อฺปาทาฐฺปานํ นิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.

^๒ ก. ฌมา

^๓ ฉ.ม. สී. กิณฺจิกาลิ. เหวมฺปริปิ

ฐปายตนํ จกฺขุวิญญานธาคฺคยา ตํสมฺปยุตฺตกานนฺจ ฐมฺมานํ ปุเรชาตปฺจฺเจน
 ปฺจฺจโย. สทฺททายตนํ โสตวิญญานธาคฺคยา ตํสมฺปยุตฺตกานนฺจ ฐมฺมานํ ปุเรชาตปฺจฺเจน
 ปฺจฺจโย. คนฺธายตนํ ฆานวิญญานธาคฺคยา ตํสมฺปยุตฺตกานนฺจ ฐมฺมานํ ปุเรชาตปฺจฺเจน
 ปฺจฺจโย. รสายตนํ ชิวฺหา-วิญญานธาคฺคยา ตํสมฺปยุตฺตกานนฺจ ฐมฺมานํ ปุเรชาตปฺจฺเจน
 ปฺจฺจโย. โผฏฐพฺพายตนํ กายวิญญานธาคฺคยา ตํสมฺปยุตฺตกานนฺจ ฐมฺมานํ ปุเรชาตปฺจฺเจน
 ปฺจฺจโย. ฐปายตนํ สทฺททายตนํ คนฺธายตนํ รสายตนํ โผฏฐพฺพายตนํ มโนธาคฺคยา
 ตํสมฺปยุตฺตกานนฺจ ฐมฺมานํ ปุเรชาตปฺจฺเจน ปฺจฺจโย.

ยํ ฐปํ นิสฺสํสา ย มโนธาคฺค จ มโนวิญญานธาคฺค จ วตฺตฺนฺติ, ตํ ฐปํ มโนธาคฺคยา
 ตํสมฺปยุตฺตกานนฺจ ฐมฺมานํ ปุเรชาตปฺจฺเจน ปฺจฺจโย. มโนวิญญานธาคฺคยา
 ตํสมฺปยุตฺตกานนฺจ ฐมฺมานํ กิณฺณจิก กาลํ ปุเรชาตปฺจฺเจน ปฺจฺจโย, กิณฺณจิก กาลํ น
 ปุเรชาตปฺจฺเจน ปฺจฺจโย.

[๑๑] ปฺจฺจชาตปฺจฺจโยติ: ปฺจฺจชาตาทา จิตฺตเจตฺตสิกา ฐมฺมา ปุเรชาตสฺส อิมสฺส
 กายสฺส ปฺจฺจชาตปฺจฺเจน ปฺจฺจโย.

[๑๒] อาเสวนปฺจฺจโยติ: ปุริมา ปุริมา กุสลา ฐมฺมา ปฺจฺจิมานํ ปฺจฺจิมานํ กุสลานํ
 ฐมฺมานํ อาเสวนปฺจฺเจน ปฺจฺจโย. ปุริมา ปุริมา อกุสลา ฐมฺมา ปฺจฺจิมานํ ปฺจฺจิมานํ
 อกุสลานํ ฐมฺมานํ อาเสวนปฺจฺเจน ปฺจฺจโย. ปุริมา ปุริมา กิริยาพฺยากตา ฐมฺมา
 ปฺจฺจิมานํ ปฺจฺจิมานํ กิริยาพฺยากตานํ ฐมฺมานํ อาเสวนปฺจฺเจน ปฺจฺจโย.

[๑๓] กมฺมปฺจฺจโยติ: กุสลากุสลํ กมฺมํ วิปាកานํ ขนฺธานํ กฏฺตฺตา จ ฐปานํ
 กมฺมปฺจฺเจน ปฺจฺจโย. เจตนา สมฺปยุตฺตกานํ ฐมฺมานํ ตํสมฺภูฏฐานานนฺจ ฐปานํ
 กมฺมปฺจฺเจน ปฺจฺจโย.

[๑๔] วิปាកปฺจฺจโยติ: วิปากา จตฺตาริ ขนฺธา อรฺุปีโน อญฺญมญฺญํ วิปាកปฺจฺเจน
 ปฺจฺจโย.

[๑๕] อาหารปฺจฺจโยติ: กพฺพิงฺกาโร⁴ อาหาริ อิมสฺส กายสฺส อาหารปฺจฺเจน
 ปฺจฺจโย. อรฺุปีโน อาหารา สมฺปยุตฺตกานํ ฐมฺมานํ ตํสมฺภูฏฐานานนฺจ ฐปานํ อาหารปฺจฺเจน
 ปฺจฺจโย.

⁴ ฉ.ม. กพพิกาโร

[๑๖] อินฺทฺริยปจฺจโยติ: จกฺขุทฺทริยํ จกฺขุวิญญาณธตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณญจ
 ฅมฺมานํ อินฺทฺริยปจฺจเยน ปจฺจโย. โสติทฺทริยํ โสตฺวิญญาณธตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณญจ
 ฅมฺมานํ อินฺทฺริยปจฺจเยน ปจฺจโย. ฆานินฺทฺริยํ ฆานวิญญาณธตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณญจ
 ฅมฺมานํ อินฺทฺริยปจฺจเยน ปจฺจโย. ชิวฺหินฺทฺริยํ ชิวฺหาวิญญาณธตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณญจ
 ฅมฺมานํ อินฺทฺริยปจฺจเยน ปจฺจโย. กายินฺทฺริยํ กายวิญญาณธตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณญจ
 ฅมฺมานํ อินฺทฺริยปจฺจเยน ปจฺจโย. ฐปฺชีวิตินฺทฺริยํ กญฺจตฺตารูปรานํ อินฺทฺริยปจฺจเยน ปจฺจโย.

อรูปีโน อินฺทฺริยา สมฺปยุตฺตกาณํ ฅมฺมานํ ตํสมฺภูสฺฐานานญจ ฐปรานํ อินฺทฺริยปจฺจเยน
 ปจฺจโย.

[๑๗] ฅมานปจฺจโยติ: ฅมานญฺคานิ ฅมานสมฺปยุตฺตกาณํ ฅมฺมานํ ตํสมฺภูสฺฐานานญจ
 ฐปรานํ ฅมานปจฺจเยน ปจฺจโย.

[๑๘] มคฺคปจฺจโยติ: มคฺคญฺคานิ มคฺคสมฺปยุตฺตกาณํ ฅมฺมานํ ตํสมฺภูสฺฐานานญจ
 ฐปรานํ มคฺคปจฺจเยน ปจฺจโย.

[๑๙] สมฺปยุตฺตปจฺจโยติ: จตฺตารโ ฆนฺธา อรูปีโน อญฺญมญฺญํ สมฺปยุตฺตปจฺจเยน
 ปจฺจโย.

[๒๐] วิปฺปยุตฺตปจฺจโยติ: ฐปีโน ฅมฺมา อรูปีนํ ฅมฺมานํ วิปฺปยุตฺตปจฺจเยน ปจฺจโย.
 อรูปีโน ฅมฺมา ฐปีนํ ฅมฺมานํ วิปฺปยุตฺตปจฺจเยน ปจฺจโย.

[๒๑] อตฺถิปจฺจโยติ: จตฺตารโ ฆนฺธา อรูปีโน อญฺญมญฺญํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย.
 จตฺตารโ มหาภูตา อญฺญมญฺญํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย. โอบกนฺตฺกฺขณฺ นามฐูปํ
 อญฺญมญฺญํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย. จิตฺตเจตฺติกา ฅมฺมา จิตฺตสมฺภูสฺฐานานํ ฐปรานํ
 อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย. มหาภูตา อูปาทารูปรานํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย.

จกฺขายตฺนํ จกฺขุวิญญาณธตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณญจ ฅมฺมานํ อตฺถิปจฺจเยน
 ปจฺจโย. โสตฺายตฺนํ โสตฺวิญญาณธตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณญจ ฅมฺมานํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย.
 ฆานายตฺนํ ฆาน-วิญญาณธตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณญจ ฅมฺมานํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย.
 ชิวฺหายตฺนํ ชิวฺหาวิญญาณธตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณญจ ฅมฺมานํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย.
 กายายตฺนํ กายวิญญาณธตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณญจ ฅมฺมานํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย.

ฐปรายตฺนํ จกฺขุวิญญาณธตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณญจ ฅมฺมานํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย.
 สทฺทฺทายตฺนํ โสตฺวิญญาณธตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณญจ ฅมฺมานํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย.

คนุชยตน์ ฆาน-วิญญาณธตฺยา ตัสมฺปยุตฺตกานญจ ฌมฺมานํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย.
 รสยตน์ ชิวหาวิญญาณธตฺยา ตัสมฺปยุตฺตกานญจ ฌมฺมานํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย.
 โฝฏฐพฺพายตน์ กายวิญญาณธตฺยา ตัสมฺปยุตฺตกานญจ ฌมฺมานํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย.
 ฐปายตน์ สทฺทายตน์ คนุชยตน์ รสยตน์ โฝฏฐพฺพายตน์ มโนธตฺยา ตัสมฺปยุตฺตกานญจ
 ฌมฺมานํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย.

ยํ ฐปํ นิสฺสาย มโนธตฺ ๑ มโนวิญญาณธตฺ ๑ วตฺตุนฺติ, ตํ ฐปํ มโนธตฺยา ๑
 มโนวิญญาณธตฺยา ๑ ตัสมฺปยุตฺตกานญจ ฌมฺมานํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย.

[๒๒] นตฺถิปจฺจโยติ: สมนนฺตรนิริรฺุชธา จิตฺตเจตฺติกา ฌมฺมา ปจฺจูปฺปนฺนํ⁵
 จิตฺตเจตฺติกานํ ฌมฺมานํ นตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย.

[๒๓] วิคตฺปจฺจโยติ: สมนนฺตรวิคตา จิตฺตเจตฺติกา ฌมฺมา ปฏฺฐูปฺปนฺนํ
 จิตฺตเจตฺติกานํ ฌมฺมานํ วิคตฺปจฺจเยน ปจฺจโย.

[๒๔] อวิคตฺปจฺจโยติ: จตฺตารโ ชนฺธา อรฺุหฺปิโน อญฺญมญฺญํ อวิคตฺปจฺจเยน ปจฺจโย.
 จตฺตารโ มหาภูตา อญฺญมญฺญํ อวิคตฺปจฺจเยน ปจฺจโย. โยกฺกนฺตฺกฺชเณ นามฐปํ
 อญฺญมญฺญํ อวิคตฺปจฺจเยน ปจฺจโย. จิตฺตเจตฺติกา ฌมฺมา จิตฺตสมฺภูฏฺฐานานํ ฐปานํ
 อวิคตฺปจฺจเยน ปจฺจโย. มหาภูตา อูปาทาฐปานํ อวิคตฺปจฺจเยน ปจฺจโย.

จกฺขายตน์ จกฺขวิญญาณธตฺยา ตัสมฺปยุตฺตกานญจ ฌมฺมานํ อวิคตฺปจฺจเยน ปจฺจโย.
 โสธายตน์ โสทวิญญาณธตฺยา ตัสมฺปยุตฺตกานญจ ฌมฺมานํ อวิคตฺปจฺจเยน ปจฺจโย.
 ฆานายตน์ ฆานวิญญาณธตฺยา ตัสมฺปยุตฺตกานญจ ฌมฺมานํ อวิคตฺปจฺจเยน ปจฺจโย.
 ชิวหาตน์ ชิวหา-วิญญาณธตฺยา ตัสมฺปยุตฺตกานญจ ฌมฺมานํ อวิคตฺปจฺจเยน ปจฺจโย.
 กายายตน์ กายวิญญาณธตฺยา ตัสมฺปยุตฺตกานญจ ฌมฺมานํ อวิคตฺปจฺจเยน ปจฺจโย.

ฐปายตน์ จกฺขวิญญาณธตฺยา ตัสมฺปยุตฺตกานญจ ฌมฺมานํ อวิคตฺปจฺจเยน ปจฺจโย.
 สทฺทายตน์ โสทวิญญาณธตฺยา ตัสมฺปยุตฺตกานญจ ฌมฺมานํ อวิคตฺปจฺจเยน ปจฺจโย.
 คนุชยตน์ ฆานวิญญาณธตฺยา ตัสมฺปยุตฺตกานญจ ฌมฺมานํ อวิคตฺปจฺจเยน ปจฺจโย.
 รสยตน์ ชิวหา-วิญญาณธตฺยา ตัสมฺปยุตฺตกานญจ ฌมฺมานํ อวิคตฺปจฺจเยน ปจฺจโย.
 โฝฏฐพฺพายตน์ กายวิญญาณธตฺยา ตัสมฺปยุตฺตกานญจ ฌมฺมานํ อวิคตฺปจฺจเยน ปจฺจโย.

⁵ ฉ.ม. ปฏฺฐูปฺปนฺนํ

ฐปายตน์ สหุทายตน์ คนุชทายตน์ รสทายตน์ โฝฎฐัพพายตน์ มโนธาศุยา ตัมมปะยุดตกานญจ
 ฐมมานัน อวิคตปัจเจน ปัจจโย.

ยัม ฐูปั นิสุสาย มโนธาศุ จ มโนวิญญานธาศุ จ วตุตุนุติ, ตัม ฐูปั มโนธาศุยา จ
 มโนวิญญานธาศุยา จ ตัมมปะยุดตกานญจ ฐมมานัน อวิคตปัจเจน ปัจจโย.

ปัจเจยนิหุเทโส.
